

Emmen nu!

Het uitgestrekte buitengebied van Emmen kampt met een aantal problemen, zoals de malaise in de akkerbouw, aantasting van natuur en landschap en een achteruitgang van de leefbaarheid. Redenen voor de gemeente om het project 'Emmen nu!' in te dienen als voorbeeldplan in het kader van de Vierde nota Ruimtelijke Ordening. Het doel is om vernieuwende ideeën te leveren voor de toekomst, waarbij een duurzame ontwikkeling van landbouw, natuur, landschap en milieu voor ogen staat. Bosaanleg, waterconservering en veehouderij moeten oplossingen bieden voor een gebied, dat nu nog getypeerd wordt door grootschaligheid, akkerbouw en een open landschap.

Jaap Goos, Mariëtte Hoofman

In 'Emmen nu!' wordt het koersenbeleid van de rijksoverheid op het niveau van de gemeente concreet uitgewerkt. Het gaat hier om een zo goed mogelijke afstemming tussen het ruimtelijk beleid en het milieu- en waterbeheer. Doel: een versterking van de leefbaarheid op het platteland van Emmen. Het buitengebied van Emmen leent zich heel goed voor deze uitwerking. Dit komt vooral door de abiotische en hydrologische situatie: gemiddeld ligt de gemeente circa 20 m boven NAP en er is nauwelijks oppervlaktewater op de hooggelegen Hondsrug. Vanuit de Hondsrug is er aanvoer van schoon grondwater naar de omliggende laaggelegen gebieden. Dit betekent dat er goede condities zijn voor een schoon waterbeheer. Hoe is dit gegeven in 'Emmen nu!' opgepakt en tot welke uitwerkingen heeft het geleid?

De verborgen rijkdom

Het voorbeeldplan is tot stand gekomen door samenwerking van de gemeente Emmen, de Landinrichtingsdienst en Ingenieursbureau 'Oranjewoud' B.V., ondersteund door een aantal externe deskundigen. De opstellers hebben met het plan geprobeerd 'de verborgen rijkdom' van het landschap van Emmen zichtbaar te maken. Het schone grondwater, dat

vanaf de Hondsrug in de vorm van kwel in de lager gelegen Veenkoloniën beschikbaar is, vormt een belangrijke bouwsteen voor deze 'verborgen rijkdom'. Benutting van dit water is juist in Emmen zo interessant, vanwege een bijzondere 'waterconsument': de glastuinbouw.

Veelheid aan ideeën

Het opgestelde plan is een ruimtelijke vertaling van een veelheid aan ideeën. Het doorbreken van de eenzijdige landbouwstructuur ('alleen maar' akkerbouw) staat voorop. De veranderende landbouw wordt gezien als 'motor' voor ontwikkelingen t.a.v. leefbaarheid, landschap en recreatie. Voor de noodzakelijke verbreding zijn drie mogelijkheden in het plan nader onderzocht: bosaanleg, waterconservering en veehouderij.

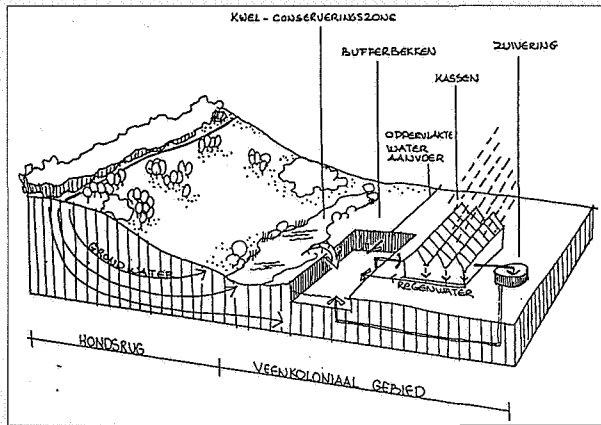
Alternatieven voor de akkerbouw?

Een belangrijk knelpunt in het buitengebied van Emmen is de economische en ruimtelijke structuur. Het is een echt akkerbouwgebied, met een sterk accent op de fabrieksaardappelteelt. Vanwege het terugdringen van grondontsmettingsmiddelen en het verruimen van de vruchtwisseling in het kader van het Meerjarenplan gewasbescherming wordt het oppervlak met aardappelteelt in de toekomst echter

kleiner. Ten gevolge van het EG-beleid om de graanproductie terug te dringen neemt braaklegging van gronden toe. Alternatieve gewassen (agrificatie) hebben zich in het algemeen nog niet bewezen. Daarnaast is de milieukwaliteit een knelpunt. Vestiging van intensieve veehouderij en mestimport vanuit de overschotgebieden neemt toe. Er is sprake van verdroging door ontwatering en verstuiving. 's-Zomers moet gebiedsvreemd water worden aangevoerd. Als er niets gebeurt is een verdere achteruitgang van natuur en landschap en leefbaarheid het gevolg.

Het boerenbosbedrijf

Ook in Emmen zien we onder boeren een toenemende belangstelling voor het bebossen van akkerbouwgronden. Meestal gaat het om willekeurig gelegen akkerbouwpercelen die beplant worden met snelgroeiend- of permanent bos. In 'Emmen nu!' wordt ondermeer gedacht aan het opzetten van een boerenbosbedrijf. Door braakliggende percelen uit te ruilen en te concentreren in een bepaalde zone ontstaat een bos met meer betekenis voor natuur, landschap en recreatie. Versnippering van het landschap wordt zo voorkomen. Het gaat om een permanent bos van 200 tot 250 ha groot, gesitueerd op voormalige akkerbouw-

Waterconserving ten behoeve van de glastuinbouw betekent zorgvuldig omgaan met gebiedseigen water.

Emmererfscheiderveen, foto Rob de Groot

gronden. Een of meer boeren worden 'bosbouwer'. Een recent voorbeeld hiervan vinden we bijvoorbeeld in het Oostermoergebied, waar onlangs met de aanleg van een dergelijk bos is begonnen. Wanneer goed gebruik wordt gemaakt van subsidiemogelijkheden, premies en vergoedingen is een boerenbosbedrijf een reëel inkomensalternatief voor de akkerbouwer.

De boer als 'producent van water'?

Waterconserving, het vasthouden van schoon, gebiedseigen water, vormt een andere optie. In het voorbeeldplan is onderzocht of dit ook een (bedrijfseconomisch) interessant alternatief is voor de akkerbouwer. De boer wordt als het ware 'producent van water'. Door het schone water dat van de Hondsrug komt 's-winters niet direct af te voeren (wat nu wel gebeurt) maar 'vast te houden' en te bewaren in bijvoorbeeld waterbekkens, kan het worden benut als gietwater voor het groeiend areaal glastuinbouw. Het kan ook worden aangewend voor de natuur en natuurontwikkeling in dit gebied, waar verdroging van onder meer de hoogveenrestanten (bijv. Oosterbos) een pro-

bleem is. Het voorstel levert aldus een bijdrage aan het anti-verdrogingsbeleid, zoals dit door de overheid wordt gevoerd.

Het blijkt dat waterconserving in de vorm van een zgn. 'rabattenbos' het meest interessant is. De beplanting staat op ruggen, die worden afgewisseld met sloten, waarin het water wordt vastgehouden. Bij deze combinatie van houtproductie en waterconserving kan gebruik worden gemaakt van de subsidies voor bosaanleg en inkomenssteun in het kader van de regeling SBL en wordt daarnaast inkomen verkregen door het leveren van water. Naar verwachting zal het inkomen van de boer die op deze wijze 'water produceert' ten minste op het huidige niveau van de akkerbouw liggen.

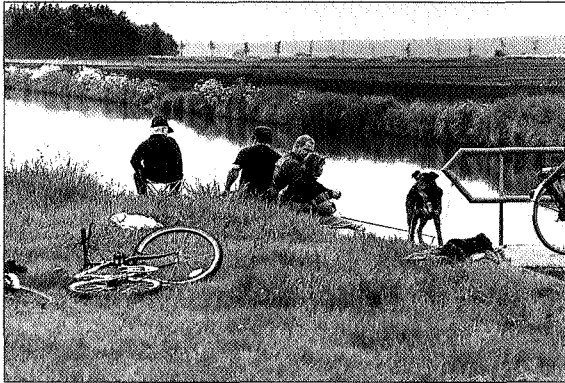
Veehouderij in het akkerbouwgebied?

Een derde 'peiler' van het voorbeeldplan is het ontwikkelen van veehouderij. Gekeken is naar de mogelijkheden van inplaatsen van melkveehouders 'van buiten af' (vooral vanuit gebieden in de Ecologische Hoofdstructuur) en

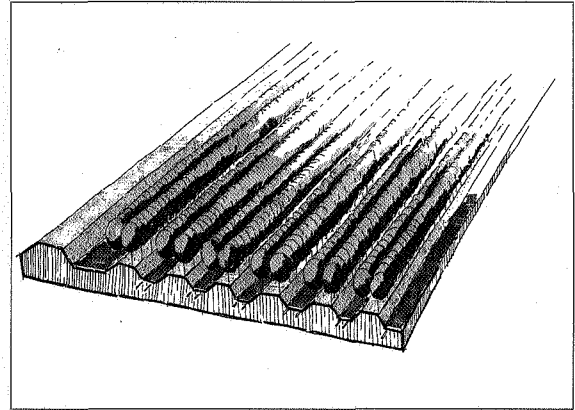
naar het opzetten van een 'tweede tak' (meestal intensieve veehouderij) op een akkerbouwbedrijf. Op de vraag of het opzetten van een tweede tak dan wel een samenwerkingsvorm tussen twee of meer afzonderlijke bedrijven (waarbij grond- en produktuitwisseling plaatsvindt) bedrijfseconomisch gezien interessant is, wordt in het voorbeeldplan geen pasklaar antwoord gegeven. Wel wordt een aantal ontwikkelingen gesignaleerd en worden op basis van praktijkervaringen uitspraken gedaan over voor- en nadelen.

Bij samenwerking tussen een akkerbouwer en een veehouderij is een groter veehouderijbedrijf mogelijk (van 40 naar ca. 55 ha). De akkerbouwer gaat voedergewassen verbouwen en heeft - door het uitruilen van gronden - voordeel omdat het areaal (fabrieks)jaardappelen op peil kan blijven met een veel lager gebruik van grondontsmettingsmiddelen.

Het jaarinkomen kan daardoor voor akkerbouwbedrijven van 40 ha toenemen met ongeveer f 8.700,-. De menging van intensieve veehouderij en akkerbouw levert op termijn wederzijds voordeel op in verband met de

Oude sluisje in het Scholtenskanaal bij Klazienaveen Noord, foto Rob de Groot

Impressie van het rabattenbos

mestafzet en het telen van voedergewassen door de akkerbouwer.

Op regionaal niveau speelt de zgn. 'inplaatsingsruimte' in het kader van het mest- en ammoniakbeleid en de mogelijkheden binnen de ruimtelijke ordening een belangrijke rol (evenwichtsbemesting en ammoniakreductiebeleid). In Emmen praten we over maximaal 50, van elders in te plaatsen veehouderijbedrijven. Wanneer een aanvraag voor inplaatsing of uitbreiding bij de gemeente wordt ingediend, zijn er tal van beperkingen die randvoorwaarden aan de situering en de omvang van het (veehouderij) bedrijf stellen. In concreto betekent dat in het buitengebied van Emmen alleen op flinke afstanden van verzuringsgevoelige gebieden en woonbebouwing (de linten!) mogelijkheden zijn voor veehouderij. De plannenmakers juichen dit echter niet toe, omdat dit juist afbreuk doet aan de karakteristiek van het veenkoloniale landschap. Bovendien draagt dit niet bij aan de noodzakelijke veranderingen in de linten zelf. In het voorbeeldplan wordt een oplossing

gevonden door naar een ruimtelijke ontmenging van 'wonen' en 'landbouw' te streven: wonen en agrarische functies krijgen elk hun eigen 'plek' in het buitengebied. De leefbaarheid in de linten gaat er op vooruit, onder andere doordat er minder stankoverlast is wanneer (intensieve) veehouderijbedrijven niet meer zo nauw verweven zijn met de bebouwing. Overigens zullen ook andere milieuhinderlijke bedrijven (bijv. loon- of transportbedrijven) moeten worden geweerd. Verschillende mogelijkheden worden uitgewerkt. Die van het zgn. 'dubbellint' is het meest interessant. Een nieuw lint, op circa 200 meter afstand van het bestaande, biedt ruimte aan de agrarische bedrijven, die eventueel uit het bestaande lint worden verplaatst. Dorpsbosjes, 'landgoederen nieuwe stijl' en een uitgebreide laanbeplanting vormen een nieuw, robuust landschappelijk raamwerk.

Het voorbeeldplan geeft ook aan hoe met de huidige en toekomstige regelgeving op het gebied van ruimtelijke ordening en milieu sturing kan worden gegeven aan de ontwikkelin-

gen in het buitengebied, of waar deze regelgeving juist belemmerend werkt. Uitgangspunt is de 'ruimte' die er in het kader van het mest- en ammoniakbeleid is (de toegestane ammoniakdepositie per gebied). Het is overigens niet de bedoeling van de plannenmakers dat alle 'ruimte' zonder meer wordt opgevuld! Een nadere uitwerking van het ammoniakbeleid kan plaatsvinden door middel van een (regionaal) ammoniakreductieplan. Door middel van een saldomethode kunnen dan (ontwikkelings)zones worden aangegeven waar mogelijkheden zijn voor uitbreiding van veehouderij en waar niet. 'Groen-label' stallen (met minder ammoniak-uitstoot) zullen op kortere afstand van de linten gebouwd kunnen worden.

Een sterk veranderend landschap

De ideeën en planvoorstellen in 'Emmen nu!' zoals bosaanleg, waterconservering, veehouderij en dubbellinten, hebben een grote verandering van het veenkoloniale landschap tot gevolg. Een ding is duidelijk: het buitengebied van Emmen is 'in beweging'. De agrarische sector zoekt naar verbreding en nieuwe mogelijk-

heden. Het landschap verandert mee. Dit vraagt om een duidelijke visie op het buitengebied. Willen de geschetste mogelijkheden ook werkelijk een bijdrage leveren aan leefbaarheid, landschap en recreatie en daarbij recht doen aan 'de verborgen rijkdom' van Emmen, dan is actieve sturing (door de overheid) een noodzaak! Voor de veehouderij wordt een sturend economisch en milieubeleid gevoerd zoals dat ten aanzien van bijv. de industrie of de glastuinbouw al veel langer het geval is. Mogelijk moet zelfs via bijv. kavelruil een actief grondbeleid worden gevoerd. Dit betekent een breuk met het verleden.

De overheid geeft aan op welke plaats bepaalde vormen van landbouw, zoals veehouderij actief zal worden gesteund. Keuzes maken betekent ook dat in sommige gebieden met een andere hoofdfunctie bepaalde ontwikkelingen minder wenselijk zijn. Maar ook hier stelt de overheid zich actief en uitnodigend op, bijvoorbeeld door te streven naar grootschalige waterconservering of bosaanleg. Het voorbeeldplan laat zien wat de mogelijke veranderingen kunnen zijn en welke keuzes er

vervolgens gemaakt moeten worden. Het is aan de gemeente om dit verder op te pakken en te vertalen in een beleidsplan, met bijbehorende (financie) middelen.

Projectbureau landbouw

Om straks de concrete uitvoering van de ideeën uit het voorbeeldplan ter hand te nemen, stellen de plannenmakers voor een projectbureau landbouw in te stellen. Eén loket, waar alles op het gebied van 'de landbouw' kan worden geregeld. Dus ook zaken met betrekking tot bosaanleg en waterwinning. Het projectbureau fungeert als kenniscentrum, service-bureau en coördinatie-punt.

Breed draagvlak

Voor de realisatie van het ontwikkelingsperspectief, zoals dat in 'Emmen nu!' wordt geschetst, is een breed draagvlak van groot belang. Daarom is al tijdens de uitwerking van het voorbeeldplan regelmatig 'teruggekoppeld' met organisaties, betrokken bij het buitengebied. Ook zijn voorlichtingsrondes georganiseerd voor belangstellenden in de streek. Resultaten zijn gepresenteerd, ideeën zijn

getoetst, iedereen had de mogelijkheid om 'mee te denken'. Dit heeft gedurende het project geleid tot een brede en constructieve gedachtenwisseling. 'Emmen nu!' is gepresenteerd als een ideeënplan, een 'mogelijke ontwikkelingsrichting'. Niet als 'hét beleid van de gemeente Emmen'. De brede planopzet, de betrokkenheid en de inzet van een ieder mag uniek genoemd worden. 'Emmen nu!' laat zien dat middels een geïntegreerde planvorming en vanuit een duidelijke visie, nieuwe kansen worden geboden voor de toekomst van het buitengebied.

Belangstellenden kunnen voor de eindrapportage intekenen bij Ingenieursbureau 'Oranjewoud' B.V., Heerenveen (tel: 05130-34275). De kosten bedragen f 35,00. Overwogen wordt nog, om een tweede oplage van het verslag van de workshop te drukken. De kosten hiervan zullen circa f 50,00 bedragen.

Ing. J. Goos en Ir. M.H. Hooftman zijn respectievelijk projectleider en landschapsarchitect bij het Ingenieursbureau 'Oranjewoud' B.V., Heerenveen.Nb

Glastuinbouw Klazienaveen, foto Rob de Groot